

ЖАНЧЫНЫ-ВУЧОНЫЯ Ў БЕЛАРУСКАЙ ЭТНАЛОГІІ: ЛЮБОЎ ВАСІЛЬЕЎНА РАКАВА WOMEN-SCIENTISTS IN BELARUSIAN ETHNOLOGY:

L.V. RAKAVA

Бачыла Ірына Генадзьеўна,
Мінск, Беларусь

Ключавыя словы: даследчыца, беларуская этналогія, культура беларусаў.

Рэзюмэ: Артыкул прысвечаны навукова-даследчай дзейнасці вядомага беларускага этнолага Л.В. Ракавай, яе навуковым працам, укладу ў вывучэнне культуры беларусаў і ролі ў развіцці айчынай этналагічнай навукі.

Keywords: researcher, belarusian ethnology, culture of Belarusians.

Summary: The article is devoted to the research activities of the famous Belarusian ethnologist L.V. Rakava, her scientific works, contribution to the study of Belarusian culture and the role in the development of the Belarusian ethnological science.

Айчынная этналогія шмат у чым абавязана жанчынам, якія абралі гэтую навуку сярод іншых і прысвяцілі ёй сваё жыццё. Найбольш актыўна шэрагі этнолагаў Беларусі пачалі папаўняцца жанчынамі, пачынаючы з 1960-х гг. Яны сумленна браліся за вывучэнне самых складаных этналагічных праблем, не саступаючы ў сваім прафесіяналізме калегам-мужчынам. Сярод такіх даследчыц – Любоў Васільеўна Ракава. За сорок гадоў плённай працы на карысць беларускай этналогіі яна прайшла шлях ад сакратара-машыністкі да доктара гістарычных навук, вядучага навуковага супрацоўніка аддзела народазнаўства Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай Акадэміі навук Беларусі.

Любоў Васільеўна Ракава нарадзілася 15 красавіка 1949 г. на Падняпроўі, у вёсцы Сушчэўская Слабодка Чавускага раёна Магілёўскай вобласці. Сёння там ужо ніхто не жыве, а месца парасло лесам. Аднак Любоў Васільеўна памятае, як у часы яе дзяцінства вёска жыла, а лес сяляне актыўна выкарыстоўвалі на будоўлі ўласных хат, вязалі венікі для лазні, тапілі печ. Тады простае жыццё аднавяскоўцаў захапіла будучую даследчыцу, з'явіўся сур'ёзны намер не толькі дасканала яго вывучыць, але і зафіксаваць мясцовыя традыцыі, распавесці пра іх шырокай грамадскасці, захаваць для нашчадкаў. Свой уплыў на станаўленне асобы Любоў Васільеўны і на выбар будучай прафесіі аказала яе класны кіраўнік – настаўніца гісторыі Таццяна Кузьмінічна: вышэйшую адукацыю Л.В. Ракава атрымала ў Магілёўскім педагагічным інстытуце.

У Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Акадэміі навук БССР даследчыца трапіла ў 1970 г., куды ўладкавалася на працу лабарантам і пазнаёмілася з калектывам таленавітых навукоўцаў. Сярод іх – член-карэспандэнт АН БССР, доктар гістарычных навук, прафесар Васіль Кірылавіч Бандарчык. Яго аўтарытэт у навуковых колах, сур'ёзнасць і добразычлівасць аказалі ўплыў на станаўленне маладой даследчыцы. Ён жа стаў яе навуковым кіраўніком у аспірантуры, куды Л.В. Ракава паступіла ў 1978 г. Сумесна з калегамі па аддзелу яна рэгулярна пачала браць удзел у палявых этнаграфічных даследаваннях па Беларусі. Адна з першых экспедыцый, што асабліва запомнілася Любоў Васільеўне, праходзіла на Случчыне. Разам з В.К. Бандарчыкам, В.С. Цітовым, В.Я. Фадзеевай яна даследавала традыцыйную культуру беларусаў: «Працаваць з імі ў этнаграфічнай экспедыцыі – адно задавальненне. Калегі не толькі дэманстравалі ўласны прафесіяналізм, але і перадавалі свой вопыт у валоданні прыёмамі палявой работы, выбары і апытанні інфармантаў па самых разнастайных тэмах. Пры гэтым заставаліся абсалютна адкрытымі і простымі ў сваім побыце людзьмі. Адноўчы, у вольны ад працы час, Васіль Кірылавіч Бандарчык уласнаручна налавіў рыбы, засмажыў яе і пачаставаў усіх удзельнікаў той экспедыцыі...» [2]. Палявыя этнаграфічныя матэрыялы, якія даследчыца рупліва збірала на працягу некалькіх дзесяцігоддзяў, паслужылі падмуркам для многіх навуковых прац. У тым ліку для кандыдацкай (1983) і доктарскай (2010) дысертацый.

За гады працы ў Акадэміі навук Л.В. Ракавай давалося займацца вывучэннем самых разнастайных навуковых праблем, дэманструючы пільнасць і ўвагу да новых паведаў у этналогіі, улічваючы іх у сваёй працы. Так, прыход Любоў Васільеўны ў этналагічную навуку супаў па часе са станаўленнем і развіццём асобнага накірунку даследаванняў – этнасацыялагічнага. У гэтай сувязі ў цэнтр увагі савецкіх этнолагаў трапіла шырокае кола пытанняў: сацыяльная структура этнасаў; асаблівасці сацыяльных змен, у тым ліку прафесійных арыентацый; унутрырэспубліканская і

міжрэспубліканская міграцыя; спецыфіка ўнутрысямейных адносін з улікам сацыяльнай дыферэнцыяцыі; суадносіны мадэрнізаваанай і традыцыйнай культуры, якая функцыянуе ў горадзе і вёсцы, – па сутнасці этнічная спецыфіка амаль ва ўсіх галінах жыцця грамадства, якая разглядалася з ужываннем метадалогіі сацыялагічнага даследавання. У гэтым метадалагічным ключы працавала над сваёй кандыдацкай дысертацыяй «Современный быт и культура работающей молодёжи города (на материалах этносоциологических исследований городского населения БССР)» Л.В. Ракава. Істотную частку крыніцазнаўчай базы гэтага даследавання склалі матэрыялы ўласна праведзеных Любоўю Васільеўнай апытанняў не толькі на прадпрыемствах Мінска, але і ў іншых гарадах Беларусі. Дадзеныя былі сабраныя больш чым ад 2 тыс. рэспандэнтаў да 30 гадоў і апрацоўваліся на ЭВМ. Працоўная моладзь была вывучана даследчыцай у шырокім этнакультурным кантэксце (аналіз узроўню адукацыі, культурных арыентацый і інш.). Вынікі праведзенага даследавання былі адлюстраваны ў тым ліку ў спецыяльнай манаграфіі Л.В. Ракавай «Быт и культура городской молодёжи» (1989) [1].

Пачатак асобнага і не менш плённага перыяду ў навукова-даследчай дзейнасці Л.В. Ракавай прыйшоўся на складаныя для айчынай гуманітарнай навукі часы – 1990-я гг. Нягледзячы на цяжкія сацыяльна-эканамічныя кшталты, даследчыца не згубіла сувязь з навукай, актыўна працавала над тэмамі ўласнага навуковага інтарэсу, паспяхова спраўлялася з задачамі калектывных даследаванняў. Выключную цікавасць у гэты час для Л.В. Ракавай прадстаўляла праблематыка традыцыйнай беларускай сям’і, яе эвалюцыя ў XIX – XX стст. Каштоўны ўклад быў унесены ў даследаванне этнаграфіі дзяцінства і народнай педагогікі. Да вывучэння акрэсленных пытанняў Любоў Васільеўна падышла, маючы за плячыма багаты вопыт працы ў этнаграфічных экспедыцыях і архівах краіны, а таксама абапіраючыся на досвед уласнай сям’і, вясковага дзяцінства і сталення. «Праца ў дзяцінстве была не толькі неабходнасцю. Яна прыносіла задавальненне, мы бачылі карысць ад сваёй дапамогі старэйшым, якія хвалілі за яе. З самых малых гадоў усіх дзетак з нашай сям’і прывучалі да працы. Спачатку да самай прасцейшай – прыбрацца ў хаце, нарваць травы свінням. Потым бабуля навучыла мяне жаць», – узгадвае Любоў Васільеўна [2]. Вынікам навуковых пошукаў даследчыцы па дадзенай праблематыцы стаў шэраг сур’ёзных публікацый: «Традыцыі сямейнага выхавання ў беларускай вёсцы» (2000), раздзел «Традыцыі выхавання» (2001, серыя «Беларусы», Т.5 «Сям’я»), «Эвалюцыя традыцый сямейнага выхавання беларусаў у XIX – XX стст.» (2009) [1]. У іх паказана эвалюцыя сям’і на працягу XIX – XX стст., раскрыты традыцыі сямейнага выхавання і іх прымяненне ў практычным жыцці з улікам індывідуальных асаблівасцей характару дзіцяці. Асобная ўвага звернута на эстэтычнае выхаванне, месца рэлігіі пры падрыхтоўцы дзяцей да дарослага жыцця, засваенне імі народнай маралі, паказана істотная роля роднай мовы і фальклору ў традыцыйным выхаванні беларусаў. Падсумавааннем шматгадовага крапатлівага даследавання праблемы стала паспяховая абарона доктарскай дысертацыі Л.В. Ракавай у 2010 г.

Дзякуючы працы Любові Васільеўны ўпершыню аб’ектам навуковага інтарэсу сталі традыцыі агародніцтва. З імі даследчыца пазнаёмілася яшчэ ў дзяцінстве: «Мае дзядуля і бабуля былі цудоўнымі гаспадарамі. Рупліва даглядалі агарод, прадукты з якога ішлі на задавальненне патрэб нашай сям’і. Памятаю, што гародніна ў нас была самая простая. Буракі, капуста, укроп... Цікава, але тады выкарыстоўвалі ў ежу сныць (крышылі ў салаты). Зараз яна лічыцца зеллем» [2]. На падставе працы са старажытнымі пісьмовымі актавымі дакументамі, хронікамі XVI – XVIII стст., архіўнымі матэрыяламі XIX – XX стст. і дадзенымі палявых этнаграфічных даследаванняў Л.В. Ракава падрыхтавала манаграфію «Гісторыя на градках: агародніцтва на Беларусі» (2008). У працы ўпершыню ў беларускай этналогіі разглядаецца агародніцтва як адзін са старажытных заняткаў беларусаў: паказаны асаблівасці апрацоўкі глебы, прылады працы, тэхналогіі вырошчвання і распаўсюджвання агародных культур у розныя эпохі і ў розных сацыяльных групах. Асобны раздзел манаграфіі прысвечаны аналізу разнастайных вераванняў, звычаяў і рытуалаў беларусаў, звязаных з агародніцтвам.

Аб’ектам аднаго з самых значных, але досыць працаёмкіх даследаванняў для Любові Васільеўны стаў беларускі касцюм. Аналізуючы вопыт вывучэння гэтай часткі матэрыяльнай культуры папярэднікамі, Л.В. Ракава разумела, што ў айчынай этналогіі даўно наспела неабходнасць падрыхтоўкі комплекснага выдання, якое было б прысвечана касцюму на Беларусі. Пры гэтым не толькі сялянскаму, але і касцюму прадстаўнікоў іншых саслоўяў, што жылі на беларускіх землях у розныя гістарычныя перыяды. За гэтую працу Л.В. Ракава ўзялася разам са сваёй калегай, этнолагам В.М. Бялявінай. Кола крыніц, якія былі апрацаваны ў ходзе даследавання, уражвае: пісьмовыя крыніцы XV – XVIII стст., этнаграфічная і этналінгвістычная літаратура XIX – XX стст., археалагічныя дадзеныя, музейныя калекцыі. Значную частку выкарыстаных крыніц склалі матэрыялы этнаграфічных экспедыцый сектара этнаграфіі 1950 – 1970-х гг., асабістых збораў Л.В. Ракавай і В.М. Бялявінай 1990 –

2006 г. Частка крыніц была здабыта даследчыцамі ў замежных архівах, доступ да якіх доўгі час быў абмежаваны. Не раз ім прыходзілася сутыкацца і з тэрміналагічнымі праблемамі: «Мова дакументаў складаная, шмат спецыфічнай тэрміналогіі. У ходзе даследавання распрацавалі з Валянцінай Мікалаеўнай для зручнасці спецыяльныя слоўнікі», – узгадвае Любоў Васільеўна [2]. Вынікам крапатлівай працы сталі манаграфіі «Жаночы касцюм на Беларусі» (2007) і «Мужчынскі касцюм на Беларусі» (2007) – першыя даследаванні такога роду ў айчынным этналогіі, якія дэманструюць багацце беларускага касцюма, яго этнічную спецыфіку, разнастайнасць, сувязь з еўрапейскімі традыцыямі. У 2018 г. гэтыя працы выйшлі пад адной вокладкай – «Беларускі касцюм».

Відавочна істотнасць укладу Л.В. Ракавай у падрыхтоўку цэлага шэрагу калектыўных прац: «Праздники и обряды в Белорусской ССР» (1988), энцыклапедыя «Этнаграфія Беларусі» (1989), «Сям’я і сямейны быт беларусаў» (1990), «Беларусы» (1998), шматтомнае выданне «Беларусы» (з 1995). Сярод апошніх публікацый такога кшталту – серыя «Этнокультурные процессы в прошлом и настоящем» (2010–2017), прысвечаная этнічнай гісторыі, асаблівасцям матэрыяльнай, сацыяльнай і духоўнай культуры шасці гісторыка-этнаграфічных рэгіёнаў Беларусі. Да друку рыхтуюцца дзве заключныя манаграфіі гэтай серыі – па Заходняму Палессю і Падняпроўю. Выхад апошняй даследчыца чакае асабліва.

Працы Л.В. Ракавай выкарыстоўваюцца ў навучальным працэсе ў ВНУ пры падрыхтоўцы кадраў разнастайных спецыяльнасцей. У прыватнасці, пэўны час Любоў Васільеўна працавала на кафедры мадэлявання касцюма ў Інстытуце сучасных ведаў імя А.М. Шырокава, дзе распрацавала свой аўтарскі курс «Гісторыя беларускага касцюма». Пазітыўны водгук з боку студэнтаў ён набыў не толькі дзякуючы грунтоўным тэарэтычным ведам, якія яны атрымлівалі падчас заняткаў. Пасродкам рэгулярна рэалізуемай серыі майстар-класаў моладзь мела магчымасць авалодаць спосабамі апрацоўкі і нашэння асобных элементаў традыцыйнага касцюма беларусаў.

Любоў Васільеўна Ракава з’яўляецца аўтарытэтным айчынным этнолагам, плённа працуе ў складзе савета па абароне дысертацый Д 01.42.01., а яе працы атрымалі прызнанне не толькі ў Беларусі, але і па-за межамі краіны. Толькі манаграфія «Мужчынскі касцюм на Беларусі» у 2007 г. прынесла некалькі ўзнагарод: дыплом лаўрыята прэміі Нацыянальнай Акадэміі навук Беларусі і дыплом на Міжнароднай кніжнай выставе ў Маскве. Серыі «Мужчынскі касцюм на Беларусі» і «Жаночы касцюм на Беларусі» прысвоены знак-симвал «Залаты фаліант» і выдадзены дыплом пераможцы Нацыянальнага конкурсу «Мастацтва кнігі – 2008» у намінацыі «Лепшае навуковае выданне». Любоў Васільеўна – лаўрыят прэміі «За духоўнае адраджэнне» (2008) за шматтомнае выданне «Беларусы». У 2018 г. па выніках Міжнароднага конкурсу «Мастацтва кнігі» дзяржаў-удзельніц СНД манаграфія «Беларускі касцюм» атрымала чатыры дыпламы першай ступені: у Мінску, Маскве, Душанбэ (у намінацыі «Мая краіна»), а таксама ў Ашхабадзе (у намінацыі «Кніга года») [1].

Працы Л.В. Ракавай дэманструюць здольнасць даследчыцы зрабіць навуковую тэму «серыйнай», бачыць яе разнастайнасць і распрацоўваць з улікам актуальных рэалій, а таксама бясспрэчнае ўменне працаваць у розных сферах этналогіі аднолькава плённа. Навукова-даследчая дзейнасць Л.В. Ракавай – прыклад годнага служэння на карысць беларускай этналагічнай навукі.

Літаратура

1. Отдел народоведения. Список сотрудников [Электронный ресурс] // Государственное научное учреждение «Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы Национальной Академии наук Беларуси». Филиал «Институт искусствоведения, этнографии и фольклора имени Кондрата Крапивы». – Режим доступа: <http://www.imef.basnet.by/narodrakova.html> – Дата доступа: 19.02.2019.

2. Запісана аўтарам ад Л.В. Ракавай (17.01.2019).

ЭПІСТАЛЯРЫЙ ПІСЬМЕННИКА ЯК ТЭАРЭТЫКА-ЛІТАРАТУРНАЯ ПРАБЛЕМА WRITER'S EPISTOLARY IN THE LITERARY SYSTEM PROBLEMS

Бельская Таццяна Віктараўна,
Мінск, Беларусь

Ключавыя словы: эпісталарый, тэорыя, жанр, тэарэтыка-літаратурныя праблемы.

Рэзюмэ: У артыкуле даследуецца эпісталарый пісьменніка на прыкладзе творчасці класіка беларускай літаратуры Івана Шамякіна.

Keywords: epistolary theory, genre, theoretical and literary problems.

Summary: This article explores the writer's epistolary on the example of Belarusian literature classic Ivan Shemyakin.